University of Groningen

De overheid neemt haar verantwoordelijkheid niet

Hindriks, Frank

Published in:
 Sociaal Bestek

DOI:
[10.1007/s41196-017-0548-3](https://doi.org/10.1007/s41196-017-0548-3)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Hindriks, F. (2017). De overheid neemt haar verantwoordelijkheid niet. *Sociaal Bestek*, 79(6), 16-18.
<https://doi.org/10.1007/s41196-017-0548-3>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Ongelijkheid en gebrek aan respect

De overheid neemt haar verantwoordelijkheid niet

Iedereen moet zijn of haar verantwoordelijkheid nemen. Maar neemt de rijksoverheid zelf haar verantwoordelijkheid wel? De participatiemaatschappij zou ervoor moeten zorgen dat mensen in hun kracht komen te staan. Maar het keukentafelgesprek roept juist vaak onmacht op bij mensen die hulp nodig hebben.

DOOR Frank Hindriks

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Participatiewet zijn ontworpen opdat mensen hun verantwoordelijkheid nemen en actief deelnemen aan de samenleving. Zo wordt voorkomen dat ze onterecht afhankelijk zijn van anderen; of dat anderen kosten maken (belasting betalen) die mensen zelf zouden kunnen dragen. Zo bezien is het logisch dat mensen een tegenprestatie leveren voor een uitkering.

Participatie is een groot goed. Maar het moet geen excuus zijn om mensen in de kou te laten staan. Daarom dient er een goed evenwicht te bestaan tussen eigen verantwoordelijkheid en ondersteuning. Om dat te vinden is het belangrijk om zicht te hebben op de taken van de overheid. Haar belangrijkste verantwoor-

Verder hebben we allemaal wensen en idealen die we willen realiseren. Gelijkheid is belangrijk omdat we in dit opzicht hetzelfde zijn.

De overheid bepaalt in belangrijke mate hoe vrij en gelijk we zijn. Daardoor heeft zij veel macht over ons. Beperkt worden door de overheid kan dan ook extra beledigend zijn. Het laat zien hoe kwetsbaar we zijn. Een samenleving is daarom pas echt rechtvaardig als de overheid respectvol met haar burgers omgaat.

Intenties

De participatiemaatschappij klinkt als een hoogdravend ideaal. Maar waar was het nu eigenlijk om begonnen? Soms biedt de praktijk goed zicht op de achterliggende intenties. Enkele jaren geleden werd een van de grootste

altijd veelbelovend. Maar elke organisatie weet dat een reorganisatie geld kost. En dat je kennis van zaken nodig hebt om die goed uit te voeren. Gemeenten moesten nieuwe taken op zich nemen waar ze geen ervaring mee hadden. Als decentralisatie op zich zo'n goed idee was, dan hadden ze daar een startsubsidie bij moeten krijgen.

Ik vraag me dan ook af of de idealen van Rutte wel zo hoogdravend zijn. Ging het eigenlijk niet vooral om bezuinigen? Gemeenten zitten dicht bij de kostenpost en kunnen vaak een strakkere regie voeren dan de rijksoverheid. Als bezuinigen het doel is, dan kan decentralisatie een effectief middel zijn. Het is dan ook geen wonder dat het in het begin niet vlekkeloos verliep. Maar ja, de overgangsfase hebben we inmiddels achter de rug. Hoe staat het er nu voor? Ik zie twee grote problemen. Het eerste betreft ongelijkheid, het tweede een gebrek aan respect.

Ongelijkheid

Beiden zijn terug te vinden in het rapport van de Nationale Ombudsman "Terug aan tafel, samen de klacht oplossen¹ van eerder dit jaar. Die schrijft bijvoorbeeld dat burgers soms 'willekeur, ongelijkheid en uitsluiting' ervaren vanwege het ontbreken van duidelijke kaders.² Dit staat haaks op het ideaal van de rechtvaardige samenleving.

Als decentralisatie zo'n goed idee was, dan had er een startsubsidie bij moeten zitten.

delijkheid is het vormgeven van een rechtvaardige samenleving. De meningen over wat rechtvaardigheid is lopen nogal uiteen. Maar het heeft iets te maken met gelijkheid en vrijheid. Waarom zijn die twee begrippen zo belangrijk? Mensen willen zelf bepalen wat ze doen. Het is op een bepaalde manier een belediging als anderen ons daarin beperken zonder goede reden.

bestuurlijke veranderingen in de geschiedenis van Nederland in gang gezet. Zowel de Wmo als de Participatiewet verlegden allerlei taken van de rijksoverheid naar gemeenten. Die decentralisatie ging gepaard met een aanzienlijke bezuinigingsoperatie. Als ik dit pakket zou moeten verkopen dan zou ik dat doen onder het motto 'We doen meer met minder'. Dat klinkt

Het is moeilijk om precies te bepalen in hoeverre deze problematiek is terug te voeren op de decentralisatie. Zij speelde daarvoor ook al. Dat geldt niet voor de ongelijkheid die nu speelt tussen gemeenten onderling. Die hangt direct samen met de decentralisatie. Gemeenten gaan bijvoorbeeld verschillend om met klachten over zorg.³ Een aantal laat de behandeling daarvan volledig over aan de gecontracteerde zorgaanbieder. Anderen verwachten een terugkoppeling en blijven betrokken tijdens het proces. Dergelijke verschillen zijn niet verwonderlijk. Decentralisatie staat op gespannen voet met gelijke behandeling, al helemaal als die gepaard gaat met bezuinigingen.

Onheus

Het tweede probleem betreft een gebrek aan respect. Het keukentafelgesprek biedt hier een goede illustratie van. Dat staat voor een integrale aanpak waarin de burger en haar verantwoordelijkheid centraal staan. Een brede benadering vraagt echter om brede expertise. In de praktijk ontbreekt het daar nog weleens aan 'omdat een hulpverlener slechts in één aspect van de zorgvraag gespecialiseerd is'.⁴ Verder ligt de nadruk meer op kostenbesparing dan op zorg en ondersteuning. En als klap op de vuurpijl worden de gesprekken soms als intimiderend ervaren.⁵

Heeft dit het gewenste effect? Neemt de burger inderdaad meer initiatief? Een aantal mensen voelt zich juist meer afhankelijk, gefrustreerd, onheus bejegend en gekwetst.⁶ Het keukentafelgesprek is vaak eenzijdig. En de burger is lang niet altijd een gelijkwaardige gesprekspartner.⁷ De burger wordt dan ook niet altijd met het benodigde respect behandeld. Daar komt nog bij dat de gesprekken amper gedocumenteerd worden. Mensen weten regelmatig niet waar ze aan toe zijn – of een bepaalde aanvraag bijvoorbeeld inderdaad in behandeling is genomen. In het extreme geval wordt een aanvraag niet in behandeling genomen 'want u krijgt het toch niet'.⁸

Participatieparadox

In oktober 2015 sprak ik mijn oratie uit bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de ethiek, sociale en politieke filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Die had als titel Gedeelde

Participatie is een groot goed. Maar het moet geen excuus zijn om mensen in de kou te laten staan.

verantwoordelijkheid in een verdeelde samenleving. Ik beargumenteerde toen dat een beroep doen op eigen verantwoordelijkheid averechts kan werken. Iemand die werkloos is kan door een dergelijke aansporing bijvoorbeeld ontmoedigd worden. De suggestie kan namelijk zijn dat zij niet genoeg doet. Dat bijt vooral als zij buiten haar toedoen werkloos werd en er alles aan doet om weer een baan te vinden. Het kan nog erger. Iemand staat langs de zijlijn, bijvoorbeeld vanwege discriminatie. Vervolgens wordt tegen hem gezegd dat hij zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Zo iemand wordt twee keer beledigd. Eerst wordt hij onterecht buitengesloten. Dan wordt tegen hem gezegd dat het zijn eigen schuld is (*blaming the victim*). Dat kan iemands zelfrespect ondermijnen. Zo slaat het ideaal van participatie om in haar tegendeel. Ik noem dit de participatieparadox.

Overdreven?

Deze analyse lijkt misschien wat overdreven. Maar de kern van mijn verhaal was dat mensen er door het mooiklinkende participatie-ideaal op achteruit kunnen gaan: door eigen verantwoordelijkheid op een misplaatste manier te benadrukken worden een flink aantal burgers onrechtvaardig behandeld. Het rapport van de Nationale Ombudsman lijkt dit te ondersteunen.

Om dat verder te onderbouwen moet ik toch wat meer zeggen over wat rechtvaardigheid nu eigenlijk inhoudt. Ik schreef dat rechtvaardigheid iets met gelijkheid en vrijheid te maken heeft. De kern daarvan is simpelweg gelijke vrijheid, dat iedereen elkaar zo min mogelijk beperkt. Maar gelijkheid betekent niet altijd uniformiteit. Denk aan het gezegde 'gelijke monniken, gelijke kappen'. Dit betekent dat we mensen gelijk moeten behandelen in dat opzicht waarin ze ook gelijk zijn. Als ze verschillen, dan dienen we daar rekening mee te houden. Niet iedereen heeft bijvoorbeeld dezelfde draagkracht. En ook wat betreft zelfredzaamheid is niet iedereen hetzelfde. Mensen met een hulpvraag zijn vaak in hoge mate afhankelijk van de overheid en redden het niet zonder zorg en ondersteuning.⁹ In de praktijk worden burgerschapsidealen zoals zelfredzaamheid en participatie vaak niet gerealiseerd. De Nationale Ombudsman schrijft: 'Populaire begrippen zoals 'zelfredzaamheid', 'eigen kracht' of 'participeren' zijn misleidend als burgers heel andere zorgen hebben dan de zorgen waar beleidsmakers van uitgaan'.¹⁰ Het is niet rechtvaardig om mensen die niet voldoende zelfredzaam zijn aan hun lot over te laten. Verder worden mensen die het al moeilijk hebben overvraagd 'en zij, die niet kunnen meekomen, kunnen zich vernederd voelen'.¹¹ Te veel nadruk leggen op eigen verantwoordelijkheid

getuigd van een gebrek aan respect. De Ombudsman signaleert ook het paradoxale van de situatie: 'Pas als je voldoet aan bepaalde voorwaarden kom je als burger in aanmerking voor ondersteuning, terwijl juist het niet voldoen aan deze voorwaarden de reden is om hulp te vragen.'¹² Mensen voldoen soms niet aan de voorwaarden van een gemeentelijk schuldhulpverleningstraject omdat ze te veel problemen hebben. Of het ontbreekt hen aan de 'hoge mate van digitale geletterdheid' die nodig is voor het uitrekenen van de eigen bijdrage voor de Wmo.¹³

Conclusie

De participatieparadox wordt ondersteund door de klachten die er bij de Nationale Ombudsman binnenkomen. Die is moeilijk met data te onderbouwen. De manier waarop rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid in de praktijk samenhangen is namelijk niet makkelijk te achterhalen. Dat geldt ook voor het verband met zelfrespect. De

kwalitatieve analyse die ik hier heb besproken biedt een aantal duidelijke aanknopingspunten. Dat mensen overvraagd worden en dat ze zich vernederd voelen komen daarin bijvoorbeeld op prangende wijze bij elkaar.

Op basis van deze analyse concludeer ik dat de overheid haar verantwoordelijkheid niet voldoende neemt. De rijksoverheid is op een onzorgvuldige manier overgegaan tot decentralisatie. En gemeentes geven het beleid op verschillende manieren vorm. Dit wordt gefaciliteerd door een woud aan regelgeving. In haar poging het eigen initiatief van de burger voorop te zetten laat de overheid dan ook steken vallen. En daar moeten we allemaal rekenschap van afleggen: politici in de kamer en burgers in ieder geval bij de volgende verkiezingen. Want de maatschappij, dat zijn wij. ■

Frank Hindriks is als hoogleraar Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Bronnen

Hindriks, Frank (2015) *Gedeelde verantwoordelijkheid in een verdeelde samenleving*. Oratie, Rijksuniversiteit Groningen. www.rug.nl
Nationale ombudsman. *Terug aan tafel, samen de klacht oplossen. Onderzoek naar klachtbehandeling in het sociaal domein na de decentralisaties*. Rapportnummer: 2017/035.

Noten

- 1 Zie Sociaal Bestek 2017-nr 2.
- 2 Pagina 9 in: Nationale ombudsman. *Terug aan tafel, samen de klacht oplossen. Onderzoek naar klachtbehandeling in het sociaal domein na de decentralisaties*. Rapportnummer: 2017/035. Alle paginaverwijzingen betreffen dit rapport.
- 3 Pagina's 20 en 45.
- 4 Pagina 28.
- 5 Pagina 32.
- 6 Pagina 4.
- 7 Pagina's 28-29.
- 8 Pagina 31.
- 9 Pagina's 12-13.
- 10 Pagina 7.
- 11 Pagina 7.
- 12 Pagina 7.
- 13 Pagina 7.

Advertentie